

SZEKÉR ENDRE

Gömöri György és Buda Ferenc: 1956, a mi forradalmunk

„Történelmi napokat élünk, fiúk!” mondtam Pomogátsnak, szorgalmas és megbízható irodalomtörténész barátomnak, meg Maár Gyuszinak, akiből később filmrendező lett...” – írta Gömöri György A forradalom sodrában című írásában. Az 1966-ban papírra vetett szöveget majd a párizsi Magyar Füzetek 17. számában tette közzé. Ez *Az én forradalmam* című kötetének első írása – a napló, a közeli élmény forrásával rögzítette az 1956-os forradalmi eseményeket, közelről, vallomásos erővel, pontos adatokkal, el nem homályosuló emlékeit felidézve. A Petőfi-kör ülései, az Irodalmi újság számai, a Rajk László újratemetésének napja, a bölcsészkar egyetemisták izzó beszélgetései, a Himnusz éneklésének akkori felejthetetlen pillanata, az érlelődő jelszavak („Nem állunk meg félúton–sztálinizmus pusztuljon!”) stb. – mind megtalálhatók Gömöri György naplószerű vallomásában. Szinte valamennyi adat, tény, kijelentés, jelszó, tett, tüntetés, szereplő stb. fontos, részei az 1956-os forradalmi eseményeknek. A fiatal egyetemista magyar-lengyel szakos, és így már ekkor, 1956-ban is különös érdeklődéssel tekint a lengyelországi hírekre, a varsói eseményekre, az ottani szovjet tankok „nyomást gyakorlására”, Gomulkaékra. A Bölcsészkar lapja, az Egyetemi Újság szoros kapcsolatban van mindennapi életükkel, jelszavaikkal („Függetlenség, szabadság – lengyel–magyar barátság”), gyűlésükkel, vitáikkal, tüntetésükkel. A jelentős forradalmi pillanatok mellett – érdemes figyelniük a naplószerű adatok rögzítésére. Pl. „Október huszonharmadika. Korán keltem, s reggeli után megkértem anyámat, csináljon néhány fehér-piros – a lengyel színekből álló – kokárdát. Tudatosan vagy nem, de forradalmat játszottam: Petőfiék is kokárdákkal kezdték március tizenötödikét.” Az 1956-os forradalmi események sodrában vannak a bölcsészkar fiatal egyetemisták – a komoly küldöttségektől a Petőfi-szobornál lévő felejthetetlen gyűlésig, ahol Sinkovits Imre szavalt a Nemzeti dalt. („Fojtott csöndben hallgattuk, de amikor Sinkovits a refrénhez ért, kitört a fergeteges: „esküszünk–esküszünk–hogyan tovább nem leszünk!”...) Gömöri György emlékező sorai átmelegednek: „a következő percek igazán csak versben lehet megírni...” Igen, minden részletében vissza tudja adni Gömöri György e forradalmi pillanatok hangulatát, lelkesedését: a lyukas zászlókkal, a Nagy Imrét követelő kiáltásokig, a „Ruszkik haza!” állandó jelszóig. Itt füttykoncert, ott tankdörgés, itt a Sztálin-szobor ledöntése, ott a műegyetemisták 16 pontos követelése, itt még reménykedés él, ott már a szovjet túlerővel szembeni reménytelenség fogalmazódik meg. De biztos abban, hogy 1956 októberének forradalmi napjait nem lehet elfelejteni.” És tudom, ha majd az utókor ítélőszéke előtt / számba veszik minden nemzet fényes és szánalmas tetteit, / csak

annyit kell mondanom: 'ötvenhat' meg 'magyar' –/és sok bűnünkre ettől lesz bocsánat, / és ez lesz, ami rólunk mindvégig fennmarad" (Gömöri György: *Október fényesítése*, 1997)

A forradalom leverése után „újmódi nomádokként” „lesátorfázunk a világ minden keresztútján” – mint Gömöri írta az *Újmódi nomádok* című versében: ő Angliába megy, Cambridge-be; András Sándor az Egyesült Államokba; Thinsz Géza Svédországba; Sulyok Vince Norvégiába; Sipos Gyula Párizsba; Bujdosó Alpár Bécsbe; Kabdebó Tamás Írországba; Czigány Lóránt Londonba stb. De a Magyarországtól látszólag távol került és az otthonmaradt magyar írók számára is – történelmi korszakhatár és személyesen átélt esemény, forradalom volt és maradt 1956. Ezt például nyomon követhetjük Gömöri György *Az én forradalmam* című kötetében is, melyben összegyűjtötte az 1956-os forradalommal kapcsolatos írásait. Kiemelkedően fontos volt akkor, az Irodalmi Újságban napvilágot látott írás: *A tengervíz sós*, melyben Tardos Tibor a lengyel Adam Wazyk versét idézi. Az „álmodozó” Fourier utópikus szocialista a tengervíz „limonádéjává” válását jósolta meg, de a valóság más, a változatlanul „sós”: ez az igazság. Wazyk ott volt Budapesten, a Bem szobornál is 1956. október 23-án. A lengyel Wiktor Woroszylski Magyarországi naplót (1956) írt, mely háromszor jelent meg itthon szamizdatban („hivatalos” kiadásban: 1990-ben). Az *Ítélet* című versében ír 1958. júniusában a hamis bírákról és a hamis tanúkról – a golyó, a kötél, a máglyatűz által halálra ítélték „harsonás feltámadásában” reménykedve. Gömöri György, aki egész életében nagyon közel állt/áll a lengyelekhez – mint egyetemi tanár Cambridge-ben is – így kiemeli Hanka Adameicka véleményét az 56-os magyar forradalomról („soha meg nem szűnik személyes hálám a magyar forradalom iránt”). Határozottan felhívja a figyelmet a lengyel Julian Przybos 56-os versére („Vért adunk a sebesült magyaroknak...”); és a lengyel sajtóvisshangra is.

De nem szűkül le Gömöri érdeklődése a lengyel irodalomra: ír George Macbeth *A lovasok* című verséről (Bp. 1956. november 4.); bemutatja Bill Lomax *Hungary 1956* című könyvét; Red Gadney Cry *Hungary 1956* című fotóalbumát; beszámol Krassó Györgyről; elemzi és bírálja Karinthy Ferenc *Budapesti ősz* című regényét; szól Simonffy András és Zimándi Pius könyvéről stb. 1981-ben az Irodalmi Újságban Szász Béla szavait idézi: „A magyar forradalom vízbe hajított kő volt, amely egyre szélesebbre gyűrűző hullámokat vetett.” És Gömöri hozzát teszi: „Még a mi csónakunkat is ez a hullámverés viszi tovább.”

„Vajon s mikor leszen valahol is lakásunk?” tette fel a kérdést Gömöri György – látva és tapasztalva az 1956-os forradalom után sokféle szétszóródott menekült, Nyugatra került író társait. A világ számos helyén ideiglenesen vagy állandóan megkapaszkodott, magyar anyanyelvét megőrző írók sorsát ő ismerte. De tagadhatatlan az, hogy az otthon, Magyarországon maradt írók, költők sem könnyen találták és találják meg helyüket, otthonukat Pécsről Kecskemétre, Győrtől Budapestig. Például Buda Ferenc költő, aki Debrecenben született, Budapesten, Pustavacson, Kerekegyházán, Sopronban, Tiszakécskén vagy Kecskeméten találja meg igazi otthonát? (Hiszen az 1956-os versei miatt a börtön, az Állampusztá – nem neveztetethető „otthonnak.”) Mégis a teljes igazságot keresve – Kecskemétet kell valódi hazájának tekinteni. Polgárává Kecskemét fogadott” – vallotta meg a költő. És a Forrás folyóirathoz kötődés, a hosszú éveken át tartó kapcsolat, művei közlése is jelzi ezt a Kecskemét-központságot. (Nem is beszélve a legmélyebbről jött vallomásról, a *Himnusz haza* című középponti jelentőségű verséről és az ajánlásáról: Füziéknek: Áginnak és Lacinak szeretettel.) Ezt a barátságot kifejezi az *Isten szalmaszáján* című Buda Fe-

renc verskötet, a Forrás kiadása (a megye segítségével), amit a 2006-ban érettségizett fiataloknak ajándékként adtak.

Túl a falon, Az én ötvenhatom Buda Ferenc új, ünnepi verskötete egyszerre szép és tragikus. Szép – irodalmi tekintetben, és tragikus: a költő sorsát illetően. A falak itt nem „jelképes”, hanem valóságos fal, bezártsággal, rabsággal, börtönvilággal. Arany János „néma tartományának” világa az övé. A költő nem „moderneskedőn” játszik szerepet: ő valóban rab, elítélt, falakkal elzártan, mert a „rőtsillagos, komor, kövér / tankok teremtenek nyugalmat” itt (*Rend*), „Vétkei” a Hatalom számára „hatalmasak”, veszélyesek, bünténynek számítanak. A rettenetes valóság a következő: „Harangszavú szabadság... / De jaj, a csizmák / itt menten széttaposás.” „Fakó falak” veszik körül. Az ajtó zárva van, „hús fogház-falak” mindenütt. S háttérben a látszólag megmásíthatatlan valóság: „futószalagon szerelt tárgyalásokkal”, detektívvel, fiktív vádakkal, hiábavaló érveléssel. „Büntetett előéletű” most már. Mindenütt a falak. „Falak ellen nincs eszköz védelemre.” és „fogyatkozik reménye” is. Mégis Buda Ferenc költői egyénisége, erkölcsi tartása – változatlan. Mindig övé – ha rejtetten is – az igazság. Övé 1956 forradalmának néhány fényes pillanata, és néhány ezzel kapcsolatos verse. Övé a „mécsesszemű remény”. Övé az eltiport tüzek parazsa. S mindig – akár egy-egy verssorban is – ott a jövő, ott a remény. „Ám végül majd az inga/visszaleng.” Tisztán fogalmaz: ez „kocsma-kor”, „szuronyos pokol”. De mégis „kinőtt a fű”, „virágzik már a körte”. És a falakon túl ott a kis- és nagyvilág. S a haza. Esterházy Péter egyszer azt írta Buda Ferenc versei kapcsán, hogy „szép és irigylésre méltó Buda Ferenc akkori hazaképe vagy még inkább hazaálma.”

A Cambridge-ben élő Gömöri György – magához öleli az ő 1956-os forradalmi emlékeit. Buda Ferenc Duna-Tisza közti homok-hazájában összetetten őrzi az 56-os forradalom szép és megszenvedett pillanatait, szívközeli verseiben, Márciusba kapaszkodva.

